

Jozef Klimko, Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku, Obzor Bratislava 1986, 249 stran

Z pera predního slovenského právniho historika se dostává československé veřejnosti zasvěcený výklad problematiky, která až dosud zůstávala stranou pozornosti právněhistorické vědy. Autor si zvolil nelehkou úlohu: rozбором dosavadní literatury, právních pramenů a zvláště pak soustavným studiem v archívech našich i zahraničních podat rozbor klerofašistického režimu na Slovensku a zvláště pak ukázat na jeho závislost na nacistickém Německu a na podřízení slovenské vlády jeho válečným cílům.

Kniha vychází v populárně vědecké řadě nakladatelství Obzor, ale stejně dobře mohla vyjít v kterékoliv vědecké edici. Prací s prameny, literaturou a především vědecky původními a objevnými záměry daleko přesahuje své vědecko-popularizační poslání.

Autor - jak naznačuje titul jeho knihy - se věnuje vztahu ľudáckého režimu k třetí říši. A právě tato tematika ho musela zákonitě přivést k řešení celé řady otázek, které jsou nejen právnícké a právně teoretické, ale vyžadují především zkoumání právněhistorické. Na prvním místě je to státoprávní povaha útvaru Slovenského státu, jeho ústavy, právní struktury a samozřejmě i jeho režimu politického.

Postupně - v šesti kapitolách - se zabývá likvidací československé republiky v letech 1938 - 1939 (str. 13 - 62), objasňuje charakter ľudáckého režimu jako formy kolaborace a německé nadvlády na Slovensku (str. 63 - 102), líčí podřízení slovenského státu zájmům německého imperialismu (zvláště v hospodářské sféře) (str. 103 - 136), zkoumá prosazení varianty německého nacionalismu v soupeření dvou křídel slovenských fašistů a jeho vliv na řešení tzv. rasové otázky, přesně charakterizuje úlohu klerofašistické vlády při přepadení SSSR. Šestá kapitola je věnována poslední etapě existence klerofašistického režimu na Slovensku v době jeho obsazení nacistickou armádou.

Již tento stručný přehled obsahu Klimkovy knihy tedy potvrzuje, že do popředí pozornosti autora, jak jsme již výše naznačili, se dostala problematika navýsost právnícká a právněhistorická. Klimko řeší v tomto ohledu zvláště problém státoprávního postavení Slovenského státu a jeho suverenity. Klimkův rozbor tu začíná formálním vznikem Slovenského státu, vojensky vynucenou tzv. ochrannou smlouvou z 17. - 18.3. 1939, přičemž ohlašovanou ochranu politické nezávislosti slovenského státu a jeho územní integrity dešifruje za využití nacistických pramenů jako snahu rozbít jednotnou frontu slovanských států (str. 69). Proto Klimko právem dochází k závěru, že "ochranná smlouva" byla uceleným zakotvením "vazalského vztahu sui generis," zbavovala Slovensko podstatných a nezbytných atributů státní suverenity (pravomoc státu se nevztahovala na celé území a všechny jeho obyvatele, vojenskou organizaci území a nakonec i dispozici vlastní armádou). Jeho závěry potvrzují názor G. Husáka, který konstatoval, že "Slovenský štát bol vazalský - štátom Hitlerovej ríše; vznikol a pár rokov sa držal z milosti Hitlerovej". Dle Klimka tedy mezi Protektorátem a Slovenským štátem byl rozdíl jen ve formě, jinak šlo o stejnou kvalitu imperialistické politiky (str. 77).

Podstatným přínosem jeho knihy je i rozbor ústavy Slovenského státu (str. 78 - 88) a koncepcí, které se vytvářely ve zvláštní komisi jmenované předsednictvem ľudácké strany při její přípravě. Dochází k závěru, že skutečnou fašistickou povahu ústavy nutno hledat nejen v jejích právních formulacích, ale že objektivní posouzení formy vlády a politického režimu musí vycházet nejen z ústavy, nýbrž z její realizace a praxe rozhodu-

jících orgánů režimu, prostřednictvím kterých se realizovala německá nadvláda na Slovensku (str. 82). V tomto duchu také sleduje vývoj ústavních poměrů, zvláště vztahu sněmu, vlády a prezidenta a postupné likvidace občanských práv, formálně ještě v ústavě obsažených. Za kritický moment tohoto vývoje považuje jednání slovenské vlády s Hitlerem v Salzburku v červenci 1940, kdy po reorganizaci vlády její předseda Tuka se stává i ministrem zahraničí a ohlašuje změnu ústavy ve vůdcovském duchu. (Přehled vlád na Slovensku v letech 1939 - 1945 podává Klimko na str. 220). Tyto změny mají spočívat především v posílení pozice vlády, omezení činnosti sněmu, namísto občanských práv se zdůrazňují občanské povinnosti a výkonné moci se otevírá cesta, aby mohla jednat bez ohledu na práva jednotlivců. Prezidentovi se dostává jako "vůdci" národa nové postavení. Klimko správně ukazuje, že konec formální "ústavnosti" ve prospěch otevřené diktatury l'udáckého režimu byl ve skutečnosti projevem slabosti a zúžení masové základny režimu. "Ústava jen nastolovala nekontrolovatelný diktát vládnoucí skupiny, prezidenta a vlády, tedy režimu, který byl evidentně fašistický" (str. 88).

Významným právněhistorickým přínosem knihy je dále i rozbor forem, ve kterých probíhalo podřizování slovenského státu zájmům německého imperialismu (str. 103). Také zde, zvláště při charakteristice tajného protokolu o hospodářské a finanční spolupráci z března 1939 a clearingové politice Německa vůči Slovensku, dochází Klimko k závěru podporujícím jeho thési o naprosté podřízenosti a závislosti Slovenska na říši a o jeho drancování pro válečné účely nacistické mašinerie. To se týká i nasazování slovenských pracujících v Německu, úlohy slovenských drah a dopravních spojů při zásobování fašistických armád na východní frontě apod.

Ve 4. kapitole své knihy (str. 137 - 182) se autor zabývá vnitřním vývojem režimu a zápasem radikálního a konzervativního křídla Hlinkovy strany. V této souvislosti také analyzuje rasovou politiku slovenských klerofašistů (odd. 4, str. 165 an.). Je to o to důležitější, že l'udácký režim měl smutné prvenství v Evropě, neboť byl prvním satelitem hitlerovského Německa, který se připojil k politice rasové persekuce a jako první také začal s deportacemi židovského obyvatelstva do koncentračních táborů. Za pomoci známého Hanse Globkeho byl na Slovensku vypracován "Židovský kodex" (9.9. 1941), který se "svými 270 paragrafy stal jedním s nejkrutějších protižidovských zákonů v Evropě." Na základě jeho § 22 se uskutečňovaly deportace Židů ze Slovenska až do r. 1942, kdy byl pod č. 68/1942 Sl.z. vydán speciální zákon o vystěhování Židů. Autor také uvádí pozoruhodnou skutečnost, že byl přijat se souhlasem celého sněmu, ve kterém jen zástupce maďarské menšiny J.Esterházy pro zákon nezdvihl ruku. Údaje o počtech židovského obyvatelstva (tab. na str. 77), čerpané z německého spolkového archívu v Koblenci, jasně ukazují dopad těchto opatření.

Nové a zásadní poznatky, které doplňují dosavadní literaturu, přináší autor i v 5. kapitole věnované válečné účasti Slovenského státu na přepadení SSSR. Autor tu za využití německých archívů dokazuje, že tato spolupráce byla plánovitě připravována a hrála v politice l'udácké strany významnou úlohu. L'udáky k tomu hnala snaha nenechat se předběhnout při rozdělení kořisti po očekávané porážce SSSR maďarskými fašisty. Soupeření těchto dvou fašistických režimů - slovenského a maďarského - hitlerovská vláda obratně využívala ve svůj prospěch. Záměry představitelů slovenských fašistů však byly odmítány slovanskou veřejností i armádou, jejíž vojáci nechtěli bojovat proti sově-

vojákům a hromadně zbíhali. Sami Němci odhadovali spolehlivost důstojnického sboru slovenské armády na 2 % s tím, že i to je velmi optimistický odhad (str. 192).

Závěrečná 6. kapitola Klimkovy knihy líčí poslední etapu německé nadvlády nad Slovenskem po potlačení Slovenského národního povstání, kdy ztroskotání klerofašistického režimu vedlo k nastolení otevřené okupační politiky Německa vůči Slovensku. Teze o "ochranném vztahu" Německa vůči Slovensku, v jejímž duchu došlo v r. 1939 ke zřízení Slovenského státu tak definitivně zkrachovala.

Jak je tedy zřejmé, představuje nová Klimkova kniha jak ve svých jednotlivých částech, tak i jako celek významný a závažný příspěvek ke zkoumané problematice. Autorovi se podařilo skloubit pohled právního historika se syntézou celého období trvání ľudáckého režimu, využít důkladné znalosti rozsáhlé literatury domácí i zahraniční (autor ji uvádí spolu s použitými prameny a archívními fondy na str. 233 - 243) a především vlastního archívního bádání. Kniha je doplněna seznamem použitých zkratk a jmenným rejstříkem.

Není pochyb o tom, že Klimkův výklad tragického období našich novodobých dějin patří mezi nejzávažnější příspěvky právní historie k období okupace a národně osvobozenického boje.

K. Malý